

ЕМОЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ КОНФЛІКТНОГО ДИСКУРСУ В АСПЕКТІ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ

EMOTIONAL COMPONENT OF CONFLICT DISCOURSE IN TERMS OF ENGLISH-UKRAINIAN TRANSLATION

Лисичкіна І.О.,

*кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри філології, перекладу та мовної комунікації
Національної академії Національної гвардії України*

Лисичкіна О.О.,

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри фонетики та граматики
Національної академії Національної гвардії України*

Джулай А.О.,

*слухач магістратури
Національної академії Національної гвардії України*

Стаття присвячена визначенню специфіки емоційного компонента конфліктного дискурсу в аспекті англо-українського перекладу на матеріалі телевізійного серіалу «The Resident». У межах проведеного дослідження виокремлено структуру конфліктної ситуації в англomовному побутовому дискурсі, встановлено специфіку реалізації конфлікту та з'ясовано особливості відтворення конфліктних інтеракцій в англо-українському перекладі з огляду на необхідність збереження емоційного компонента. Семантичною основою функціонування конфліктного дискурсу постають мовні засоби представлення «ворожості» в конфліктних інтеракціях, які мають три етапи: передумову конфлікту, ескалацію конфлікту та завершення. Доведено, що емоційний компонент конфліктного дискурсу має бути збереженим і точно відтвореним в англо-українському перекладі конфліктних інтеракцій. Для цього використовується низка перекладацьких трансформацій, найпоширенішою з яких виступає модуляція.

Ключові слова: емоція, емоційний компонент, конфліктний дискурс, конфліктна інтеракція, переклад.

Статья посвящена определению специфики эмоционального компонента конфликтного дискурса в аспекте англо-украинского перевода на материале телевизионного сериала "The Resident". В рамках проведенного исследования определена структура конфликтной ситуации в англоязычном бытовом дискурсе, установлена специфика реализации конфликта и выяснены особенности воспроизведения конфликтных интеракций в англо-украинском переводе касательно необходимости сохранения эмоционального компонента. Семантической основой функционирования конфликтного дискурса являются языковые способы представления «враждебности» в конфликтных интеракциях, которые имеют три этапа: предпосылку конфликта, эскалацию конфликта и завершение. Выяснено, что эмоциональный компонент конфликтного дискурса должен быть сохранен и точно передан в англо-украинском переводе конфликтных интеракций. Для этого используется ряд переводческих трансформаций, самой частотной из которых является модуляция.

Ключевые слова: эмоция, эмоциональный компонент, конфликтный дискурс, конфликтная интеракция, перевод.

This article highlights the features of conflict discourse emotional component in terms of English-Ukrainian translation on the material of TV show "The Resident". The research defines the structure of conflict situation in the English everyday discourse, indicates the specifics of the conflict realization and points out the features of rendering conflict interactions in English-Ukrainian translation with regard to the necessity to preserve the emotional component. The semantic basis of the conflict discourse functioning is represented by the lingual means of "hostility" in conflict interactions which have three stages: driver, escalation and termination. It is outlined that the emotional component of conflict discourse should be rendered in English-Ukrainian translation of conflict interactions. For this purpose, a number of translation transformations are used, modulation being the most frequent one.

Key words: emotion, emotional component, conflict discourse, conflict interaction, translation.

Постановка проблеми. Одним із пріоритетних напрямів лінгвістичних досліджень у межах когнітивно-дискурсивної парадигми є вивчення взаємозв'язку мовної системи та емоційної сфери свідомості людини, що зумовлено визнанням активної участі емоцій у процесі індивідуальної когнітивної діяльності. Проникнення емоційності в пізнавальну та номінативно-кому-

нікативну діяльність людини пояснюється тим, що, об'єктивно відбиваючи дійсність, свідомість поєднує відображені образи із суб'єктивно-емоційним ставленням до них [1, с. 49]. Причому емоції не тільки регулюють процеси сприйняття й інтерпретації дійсності особистістю, вони самі стають об'єктом відображення та організуються у свідомості індивіда у вигляді індиві-

дуально та колективно зумовлених когнітивних структур знання – емоційних концептів, які здатні отримувати втілення в семантиці мовних одиниць [2, с. 32].

Свідомість сучасної людини перебуває під впливом віртуального світу, штучно створеного телебаченням і мас-медіа. Кінофільми, телесеріали та телешоу формують відповідні фрейми у свідомості людини, через які відбувається пізнання світу та сприйняття інформації щодо моделей поведінки, прояву емоцій тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема вербалізації емоцій цікавить філологів і перекладачів, оскільки емоції постають невід’ємною частиною людини та її мовленнєвої діяльності як однієї з її найважливіших характеристик, оскільки через мовне вираження емоцій пізнається і сама людина як мовна особистість [1–3]. Актуальність визначення функціональних особливостей конфліктного дискурсу в комунікативному просторі пояснюється інтересом дослідників до проблем конфлікту в межах різних наукових дисциплін [4–8] і відсутністю систематичного опису цього феномена з позицій комунікативної лінгвістики. Окреслення специфіки емоційного компонента конфліктного дискурсу в аспекті англо-українського перекладу дасть змогу краще зрозуміти механізм відтворення емоцій у перекладі та сприятиме вирішенню інших проблем перекладознавства та дискурсології, зокрема в площині встановлення дискурсних особливостей перекладу.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у вияві особливостей емоційного компонента конфліктного дискурсу в аспекті англо-українського перекладу на матеріалі сучасного англomовного серіалу «The Resident». Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання: виокремити структуру конфліктної ситуації в англomовному побутовому дискурсі, встановити специфіку реалізації конфлікту, з’ясувати особливості відтворення конфліктних інтеракцій в англо-українському перекладі з огляду на необхідність збереження емоційного компонента. Матеріалом дослідження слугував серіал «The Resident» (Showtime, 2017–2018).

Виклад основного матеріалу. Діалогічний простір є однією із сучасних проблем комунікативного і когнітивного напрямів лінгвістики, звернення до яких дає змогу детальніше виявити особливості взаємодії мови й людини, мислити та переконливо говорити в межах мовної поведінки людини. Саме в конфлікті зародилося творче ядро людської спільноти, і у людини з’явилася можли-

вість свободи самовираження, зокрема або перш за все за допомогою мови [5, с. 33].

Конфліктний дискурс постає мовною взаємодією співрозмовників, іллокутивна домінанта якої характеризується наявністю зіткнення комунікативних цілей, унаслідок чого загалом консеквент характеризується тим, що учасники дискурсу відчують різні емоції завдяки вербальному впливу один на одного [8, с. 153].

Спрямованість конфліктного дискурсу пов’язується з роллю, що виконується кожним із комунікантів, іллокутивні наміри яких протилежні. Комуніканти конфліктного дискурсу перебувають у стані протиборства. Мовні засоби представлення «ворожості» є семантичною основою функціонування конфліктного дискурсу. Інтенсивність розподілу і причини появи конфліктних маркерів, які, у свою чергу, можуть мати невербальний / вербальний, імпліцитний / експліцитний характер, залежать від іллокутивних намірів комунікантів конфліктного дискурсу [5, с. 57].

Зауважимо, що конфлікт – це, по суті, комунікативний акт. Невиражена протилежність позицій не буде елементом конфлікту, і немає конфлікту, якщо діє тільки один комунікант. Конфлікт відсутній у двох випадках: за ідеальної злагодженості інтеракції на підставі повної взаємної відповідності стратегічних і тактичних інтересів і за відсутності будь-якого контакту між учасниками [4, с. 90]. У конфліктній інтеракції в межах побутового дискурсу виділяють три комунікативні блоки або стадії, яким притаманні певні функції: 1) передумову конфлікту, 2) ескалацію конфлікту та 3) завершення [4, с. 124]. Наприклад, першим блоком (початком) є передумова конфлікту – першоджерело конфлікту або умова його виникнення, тобто ситуація прихованого або відкритого протиборства двох або декількох учасників, кожний із яких переслідує свої цілі, мотиви або засоби вирішення проблеми, що має особисту значущість для кожного з її учасників.

– *Is everything all right? – Micah’s surgery was canceled. – Why? – His heart was reallocated to Congressman Dunlap. – They can’t do that* [9].

У межах другого блоку, тобто основної частини, відбувається ескалація конфлікту, аргументування позицій комунікантів, розвиток подій.

– *Dr. Hawkins, I know you’re upset. I would be, too.*

– *This is against all protocol, and you know it. Micah’s waited two years for a heart. You can’t just cut in line for a VIP who hasn’t waited – two minutes.*

– *Well, they – they both need a heart. There was only one. It was a tough decision* [9].

Завершення слугує логічним закінченням спілкування загалом і/або вирішення конфлікту.

– *The decision was made for medical reasons alone.*

– *I think we both know that's not the truth.*

– *I'm gonna cut you some slack because you're upset. Chief of surgery, resident. Try to remember that [9].*

Конфліктна ситуація, яка вимагає вирішення, передбачає існування кількох обов'язкових елементів: 1) учасників конфлікту – двох або більше, які переслідують несхожі або протилежні цілі; 2) об'єкта конфлікту (конкретне явище, причина, стан справ, навколо якого розгортається суперечка); 3) рушійної сили – інциденту (факту зіткнення протилежних сил) [4, с. 78].

(DOOR OPENS) *Get her out of that machine.*

– *We're almost finished.*

– *She's not insured. She can't pay for her treatment, that's why she ran away.*

– *Or maybe she didn't want to burden the hospital.*

– *Well, it's a little late for that, 'cause Chastain is gonna have to eat the cost of that MRI. That's \$10,000.*

– *\$10,000 is what they charge the insurance company. It doesn't cost the hospital anything like that.*

– *Are you offering to pay?*

– *Here, for your intake files. I will call her employer, see what I can negotiate.*

– *God, I hate that woman [9].*

Не менш важливою є проблема розроблення покрокової схеми розгортання конфлікту. Більшість авторів сходяться на думці, що в ідеальній конфліктній ситуації йдеться про три- або чотирикрокову схему розвитку конфлікту: 1) першопричина, яка є інцидентом конфлікту; 2) маніфестація розбіжностей; 3) суперечка, що передбачає ескалацію конфлікту; 4) ренормалізація спілкування. Ці кроки в загальному вигляді також утворюють три основні фази розвитку конфлікту: назрівання конфлікту, власне конфліктна інтеракція й закінчення конфлікту [6, с. 218].

(PANTING) (WHIMPERS) – *Oh Well, I think we can all agree it was the misdosed sevo that led to this unfortunate situation.*

– *What? You're kidding, right?*

– *The patient woke up, his arm hit my hand.*

– *You left the blade in the field. You nicked the artery. You all saw it.*

– *I'm chief of surgery, and he's at the end of a 30-hour shift. (BREATHES DEEPLY) What did you see?*

– *Well, w-we're all on the same team here, right?*

– *Maybe he had a heart attack. There's some family history of heart disease.*

– *Uh, yes. His left main clogged. Sudden cardiac event.*

– *We tried CPR. He was unresponsive.*

– *Yeah, that works.*

– *Well, that's right. That's exactly right. There was no way to prevent this [9].*

До продуктивних способів вирішення конфлікту традиційно зараховують компроміс, згоду й поступку [6, с. 219]. Також виділяють відстрочення конфлікту [7, с. 28] – спосіб закінчення конфлікту, за якого припинення конфлікту відбувається без будь-якого його вирішення, що наближає таку стратегію до соціально-редуктивних способів закінчення конфлікту.

– *Go be one of those celebrity TV doctors. You look the part. Make a lot of money, wear nice clothes. You'd be great at it.*

– *You watch yourself, Conrad. You know, I'm remembering a pretty, young resident that reported a fatal chemo overdose a couple years back. That good deed that led to a lawsuit that cost the hospital millions. You tell me, Conrad, where is she today? Not here [9].*

У цьому прикладі простежується відстрочення, оскільки один із комунікантів, погрожуючи, залишає за собою останнє слово і просто йде геть без вирішення конфлікту.

Будь-який конфлікт – психологічний, політичний, морально-етичний та інший – має мовну і мовленнєву репрезентацію. Мова і мовлення мають такі конфліктогенні властивості, які провокують користувачів мови на конфліктну взаємодію [5, с. 94]. Ці властивості підтримуються соціальними та психологічними чинниками, під впливом яких формуються стійкі типи особистостей, які вступають у комунікацію і діють за тими чи іншими моделями спілкування. Реалізація гармонійної або дисгармонійної моделі поведінки в конфлікті зумовлюється соціальними, психологічними, а також лінгвістичними факторами, зумовленими комунікативним контекстом загалом.

Конфлікт може мати як універсальні особливості вияву, які не залежать від приналежності комунікантів до тієї чи іншої лінгвокультури, так і специфічні. Наприклад, англomовні комуніканти дуже вимогливі та полюбляють наказувати або змушувати співрозмовника терміново виконати ту чи іншу дію, що на лінгвістичному рівні виявляється у великій кількості імперативних конструкцій для вираження наказу, погрози, заборони, вимоги або залякування, у різноманітних фразових дієсловах і сталих сполуках. Наприклад:

– *You do whatever the hell I tell you. No questions asked.*

– *Do you want me to speak now?*

– *That's a question. No, no, no, no, no, no, no. Don't do that. Don't do that. Eyes on me. My last resident had an attitude, too, and you know where he is now? He's teaching eighth grade biology. I cut him. Do you know what that means? It means I can end your career. Just like that [9].*

– *І ти робиш лише те, що я в біса кажу! Без жодних питань.*

– *Можна я скажу?!*

– *Це питання! Ні-ні-ні, не роби цього. Не треба. Глянь на мене. У мого останнього ординатора також була гарна думка про себе і де він зараз? Він викладає біологію у 8 класі. Я гнав його в шию. Ти знаєш, що це значить? Те, що я можу зламати твою кар'єру! На раз два.*

Конфліктність у цьому висловлюванні підкреслена наказовим способом дієслів. Головний герой, який вимовляє цю фразу, хоче, щоб все було так, як скаже він, оскільки вважає, що завжди має рацію. Фраза “*You do whatever the hell I tell you*” з нецензурною лексикою використовується в імперативі, щоб виразити злість і неприязнь. Подібні мовні вирази конфлікту використовуються комунікантами в неформальній обстановці, коли вони добре знають один одного, тому дозволяють собі велику грубість, що і провокує конфлікт. В англійській мові фразу *the hell I tell you* застосовано для підкреслення емоційної напруженості та наростання конфліктної ситуації, тому і в українському перекладі *що я в біса кажу* використали вилучення займенника *you*, хоча зміст при цьому зберігся, а конфлікт досі простежується, отже, мета досягнута. Використання лайливої лексики під час конфлікту є нормою в англійській лінгвокультурі, крім того, образи найчастіше орієнтовані на особистісні якості людини. Наступні фрази *I cut him* і *I can end your career* використано для того, щоб залякати співрозмовника. Застосовуючи погрози, комунікант прагне встановити межі та дати зрозуміти, хто тут головний. Для відтворення залякування *I cut him* в перекладі українською мовою застосовано лексико-семантичну заміну (модуляцію). Такі трансформації не зменшують напруженості ситуації та не змінюють передачу емоційного компонента. *Гнав його в шию* є більш доречною та логічною лексичною одиницею, часто вживаною в українській мові.

Толерантність англомовних комунікантів може також виявлятися на лінгвістичному рівні під час використання спеціальних сталих конструкцій або лексичних одиниць, які пом'якшують конфлік-

тність. А втім, на вершині конфлікту комунікантам не завжди вдається зберегти спокій і низький ступінь категоричності, тому часто використовуються модальне дієслово *dare*, зокрема в ідіомі “*How dare you?*”, наприклад:

– *You need to consider a change before you kill any more patients. – How dare you? [9]*

– *Тобі треба замислитися, перш ніж ти знову вб'єш пацієнта! – Та як ти смієш?*

У наведеному вище прикладі *dare* входить до складу ідіоматичного вислову *How dare you?*. Ця ідіома виступає одиницею номінації докору й використовується, щоб показати, що чиясь поведінка була неправильною.

В одному реченні були використані відразу декілька перекладацьких трансформацій із метою спрощення мови та наближення її до розмовного стилю української мови. Речення *You need to consider a change before you kill any more patients* перекладено за допомогою лексико-семантичної заміни (модуляції). У цій ситуації спостерігається підвищений ступінь категоричності, тому що відбувається кульмінація конфлікту, і комунікантам важко стримувати свої емоції.

Важливу роль у репрезентації конфлікту відіграє манера спілкування комунікантів: тон голосу, характеристики та почуття, які комуніканти відчують. У процесі конфлікту можуть бути виражені різні відтінки того, як розмовляють між собою комуніканти. Наприклад, вони можуть голосно розмовляти й навіть кричати. У досліджуваному матеріалі також мають місце окличні речення, які використовуються як спонукання до дії або наказ:

– *That's enough. – No! Move. I'm not giving up. – I said that's enough! [9].*

– *Вже досить. – Ні! Відійди. Я не здамся. – Я сказав досить!*

Найчастіше такі речення вживаються в критичних ситуаціях, коли комуніканти вербалізують емоції. В українському перекладі використано технічний прийом перекладу вилучення *that's* задля запобігання тавтології, але потрібно пам'ятати, що в англійській мові після дієслова *to be* прикметники є частиною складного дієслівного присудка, тому не можуть бути тавтологією, проте конфліктну ситуацію перекладач зберіг.

Фонаційно страх у реченні репрезентується за допомогою прикметника *enough*, який, у свою чергу, в українському перекладі *досить* допомагає зберегти конфліктну ситуацію та дотриматись відповідної поведінки персонажа в авторських кінемах [3, с. 20]. Коли один із співрозмовників втрачає самовладання та готовий кричати, це вка-

зує на те, що конфлікт уже переходить межі та навряд чи буде вирішений конструктивно. Разом із поступовим зростанням напруги зростає і гучність голосу, з'являється емоційність і навіть злість. Учасники конфліктної взаємодії досягають своїх цілей через активну вербальну агресію. Л. Берковиц визначає агресію як форму поведінки, яка спрямована на те, щоб завдати комусь фізичного чи психологічного збитку. Агресія викликана емоційним збудженням, причому йдеться про негативні емоції [1, с. 44]. Наприклад:

– ***This can't happen. It's too risky for you and for the patient.***

– ***Oh, then, I'm afraid you'll be heading back to Abuja. And as you know, immigration to the States has become quite difficult. We're shutting our doors. Given the political unrest and the quality of health care available in Nigeria, you might want to reconsider. If I help you, you'll get your visa. If I don't, you won't*** [9].

– ***Цього не буде! Це занадто ризиковано як для Вас, так і для пацієнта.***

– ***Тоді, боюсь, Ви повернетесь в Абуджу. І, як Вам відомо, імміграція в США стала складною, ми зачиняємо кордон. З огляду на політичний безлад та якість медицини в Нігерії скоріш за все Вам краще б подумати над моєю пропозицією. Якщо я допоможу, віза – Ваша. Якщо ж ні, то ні.***

У цьому прикладі комунікант вдається до активної вербальної агресії: *If I help you, you'll get your visa. If I don't, you won't* та досягає свого. Перекладач відтворює цю конфліктну ситуацію за допомогою модуляції: *Якщо я допоможу,*

віза – Ваша. Якщо ж ні, то ні. Переклад за допомогою лексико-семантичної заміни (модуляції) дає можливість глядачеві не втратити зв'язку між подіями. Для адекватності сприйняття використаний технічний прийом вилучення займенника *you*. При цьому зміст не втрачено, хоча можна перекласти це речення і дослівно. Однак, щоб уникнути перенавантаження зайвими словами, яке тільки заплутає глядача та перешкоджатиме сприйняттю, для точної передачі емоційного і змістового навантаження тексту оригіналу краще вжити перекладацькі трансформації.

Висновки. Отже, конфліктний дискурс має лінгвокультурні особливості. Для англомовних комунікантів характерні такі лінгвокультурні риси: вимогливість, тактовність, емоційність, плач, грізний погляд, підвищення тону голосу, наявність негативних емоцій у психологічному стані комуніканта й зміна міміки обличчя. Усі перераховані вияви конфлікту у фізіології та психології людини демонструють його справжні емоції, які слабо піддаються контролю. На підставі проведеного дослідження на матеріалі сучасного англомовного серіалу «The Resident» з'ясовано, що емоційний компонент конфліктного дискурсу має бути збереженим і точно відтвореним в англоукраїнському перекладі конфліктних інтеракцій за допомогою низки перекладацьких трансформацій, найпоширенішою з яких виступає модуляція.

Перспективи дослідження конфліктного дискурсу полягають у детальному вивченні власне екстралінгвальних чинників конфлікту та їх вербалізації в різних мовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Берковиц Л. Агрессия: причины, последствия, контроль. СПб.: Изд. дом «НЕВА», 2001. 510 с.
2. Красавский Н.А. Эмоциональные концепты в немецкой и русской лингвокультурах. Волгоград: «Перемена», 2001. 495 с.
3. Борисов О.О. Категоризация эмоций страх традиционными словосполучениями сучасної англійської мови. Вісник Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки. Іноземна філологія. 2005. № 5. С. 18–25.
4. Келлетт П. Конфликтный диалог: работа с пластами значений для продуктивных взаимоотношений / Пер. с англ. М.А. Новицкая. Харьков: Гуманитарный центр, 2010. 416 с.
5. Конфліктологія: навч. пос. для студ. вищ. навч. закл. юрид. спец. / Ред. професори Л.М. Герасіна та М.І. Панов. Харків: «Право», 2002. 256 с.
6. Прокопенко В.В. Функціонально-прагматичний аспект поступки у фазі закінчення комунікативного конфлікту. Житомир: ЖДУ імені Івана Франка, 2007. С. 217–220.
7. Сейранян М.Ю. Конфликтный дискурс и его просодический строй. М.: МПГУ, 2016. 244 с.
8. Белоус Н.А. Функциональные особенности конфликтного дискурса. Знание. Понимание. Умение. 2008. № 4. С. 152–157. URL: http://www.zpu-journal.ru/zpu/2008_4/Belous.pdf.
9. The Resident: Series. URL: https://www.springfieldspringfield.co.uk/episode_scripts.php?tv-show=the-resident-2018.